

Högre utbildning och professionell verksamhet

SVEN PERSSON

Centrum för professionsstudier, Malmö högskola

ANDERS OLSSON

Sociologiska institutionen, Avdelningen för pedagogik,
Lunds universitet

INLEDNING

I detta temanummer behandlas relationen mellan utbildning och professionell verksamhet. Argumenten för att studera detta förhållande är flera. För det första: definitioner av vad och vem som innefattas i en profession tar fasta på att professionen har sin kunskapsbas i högre utbildning och vetenskaplig kunskap. Den professionelle har i kraft av sin kunskapsbas en viss autonomi och organisationen har förtroende för den professionelles omdöme att handskas med komplexa situationer (Abbott, 1991). En kritisk fråga för dem som försöker definiera den professionella kunskapsbasen är vilken typ av kunskap som är giltig i sammanhanget och på vilket sätt den vilar på vetenskapliga kriterier (Brante, 2014). En andra utgångspunkt är att det professionella handlandet bäst förstås utifrån den kontext som professionen verkar i: här kallad professionell verksamhet. Av vikt är att en kontextuell förståelse inkluderar att se professionella som *aktörer* vilka medverkar till förändring och utveckling av arbetet. En tredje aspekt är att utbildning bör förstås som vidare än den utbildning som sker på universitet och högskolor. Utbildning av professionella tar inte slut då man lämnar universitet och högskola efter grundutbildning. Utbildning och lärande är en kontinuerlig process av *kvalificering* i de flesta arbetsorganisationer och inkluderar andra aktörer än universitet och högskolor, till exempel konsulter och annan expertis. Ett fjärde argument är att det finns flera kontaktytor mellan utbildning och professionell verksamhet som transformerar kunskaper och färdigheter. Inte minst är studenter i professionsutbildningar med praktik och verksamhetsförlagd utbildning belysande exempel på detta.

Bakers (2009) genomgång av 40 års studier inom transitionsforskning pekar emellertid på ett femte och mer genomgripande argument för att studera relationen mellan utbildning och professionell verksamhet. Han menar att utbildning, och då inte minst den expanderande högre utbildningen, på flera avgörande sätt re-konstituerar grunden för samhällets organisering av (professionellt) arbete. Utvecklingen till vad som Baker benämner ”a schooled society” är av både kvantitativ och kvalitativ art, och bidrar till att förändra arbetets karaktär och dess bärande komponenter. Den har också stor betydelse för hur vi uppfattar människors produktiva kapacitet, hur nya organisationer och ledningsstrukturer upprättas, vad som är professionalism och expertis, och hur arbetsplatser blir lärande organisationer. Ökade utbildningsinsatser leder till förändringar i den professionella verksamheten och transformerar arbetet.

The ubiquitous massive growth and spread of education has transformed the world into a *schooled society* – a whole new type of society where dimensions of education reach into, and change, nearly every facet of human life (Baker, 2009, s 163).

Konsekvenserna av denna transformation av arbete beskrivs tidigt av Collins (1979) i sin analys av hur högre examina leder till ”credentialism” i ett alltmer teknokratiskt samhälle. En genomgripande effekt av denna utveckling är social differentiering och stratifiering av arbetskraft; utbildning leder med andra ord till social makt. Baker (2009) bygger vidare på Collins resonemang men argumenterar för att utbildningssamhället är en dynamisk relation mellan utbildning, arbetskraftens kunskaper och färdigheter, och teknologisk utveckling. Utbildning transformerar och uppgraderar professionellas kompetens, påverkar arbetets organisering och distribuerar maktrelationer.

Transformationen av arbetets organisering sker bland annat genom att utbildning leder till *personlig professionalism* och en intensiv rationalisering. Personlig professionalism är kopplad till förändringar av arbetets karaktär i riktning mot interaktiva styrningsprocesser där kommunikativa färdigheter blir centrala. Det innebär en betoning av de professionellas relativa auktoritet, autonomi och ansvarstagande för såväl människor som ting. Aktörerna i dessa förändringsprocesser skapar sin legitimering och trovärdighet utifrån utbildningsnivå och specialiserad kompetens. Formell högre utbildning förändrar också idéer och föreställningar om individens funktion i en arbetsorganisation. Den personliga professionalismen innebär att individen ses som självständigt tänkande och handlande. Den professionelle förkroppsligar sin kunskap genom kreativitet och problemlösning, vilket kan ses som ett resultat av den utbildning individen genomgått (Luo, 2006). Det professionella handlingsutrymmet som den professionella i kraft av sin kunskapsbas kan utveckla i en organisation blir därmed föremål för förhandling mellan olika intressen och styrningsmekanismer.

DEN FÖRMENTA ENHETLIGHETEN

Det vore emellertid ett misstag att förstå utbildningar och professioner som homogena helheter. Evetts (1999) problematiserar denna föreställning på följande sätt:

Most professions are, however, made up of diverse and varied groups of specialists. Such specialists might share a common background but have gone to concentrate on a particular area of the work within the profession (s 15).

Detsamma gäller förstås utbildningarna till ett professionellt fält.

The idea of a common education and shared expertise for engineers is also inappropriate to describe their experience of identity formation since the educational knowledge-base and skills of engineers are diverse and highly specialized (Evetts, 1999, s 17).

Evetts tar här ingenjörer som exempel men vi kan utgå från att såväl utbildningar till specifika professioner som det professionella utövandet är diversifierade och specialiserade praktiker. I ett fält som lärarutbildning utbildas till exempel lärare inom skilda ämnen som ska verka på olika nivåer i skolsystemet. De har en åldersdifferentierad och ämnesspecifik kunskapsbas från utbildningen och kommer att arbeta i skolor som är organiserad utifrån ämnen och ålder. Skolors förmenta homogenitet är vilseledande, i realiteten är de heterogena och differentierade.

Detsamma kan sägas om föreställningar om enhetliga professioner som, i överensstämmelse med ovanstående resonemang, också kan betraktas som heterogena. Professionens positionering i samhället, dess orientering mot stat och marknad, och dess specifika karaktär som verksamhet utmanar en homogen förståelse av profession och en föreställning om en homogen profession (Hellberg, 1999). Ett sätt att komma bort från, eller kanske hellre komplettera gängse försök att hantera denna heterogenitet, är att placera professionen i ett bredare samhälleligt och strukturellt sammanhang (Brante, 2014). I detta temanummer presenteras fyra artiklar vilka på olika sätt belyser relationen mellan högre utbildning och professionell verksamhet.

I den första artikeln analyserar Tomas Englund och Tone Dyrdal Solbrekke ett antal språkliga och begreppsliga distinktioner, vilka har implikationer för hur begreppet profession ges mening och sätts in i olika sammanhang. Artikeln tar sin utgångspunkt i frågan om vad det innebär att som lärare vara professionell och vad det innebär att agera professionellt. För att närma sig denna fråga diskuteras inledningsvis distinktion mellan lärares professionalisering och lärares professionalism. Utifrån denna distinktion utvecklas därefter

två motsatta logiker för professionellt utfört arbete, nämligen professionellt ansvar respektive redovisningsskyldighet. Spänningen mellan dessa två logikers konsekvenser analyseras därefter och appliceras på lärarlegitimationsreformen.

I den andra artikeln analyserar Anna Karin Nordänger och Per Lindqvist relationen mellan lärares professionella diskretion och förändringen av lärarbetets styrning. Artikeln baseras på en kohortstudie av longitudinell karaktär som sträcker sig mellan 1993-2013. Utifrån en grupp lärares utsagor om förväntningar på yrket diskuteras om man kan se tecken på att lärare upplever att frihetsgraderna för yrkesutövningen ökat, minskat eller tagit sig andra uttryck över tid.

I den tredje artikeln analyserar Marie Jedemark frågor som rör kunskapsöverföring mellan olika utbildningssammanhang. Utifrån en studie som genomförts i anslutning till lärarprogrammets arbetsplatsförlagda utbildning som baseras på intervjuer med studenter, handledare och examinerande högskolelärare, bandade bedömningssamtal samt kursdokument belyses studenters erfarenheter av att befinna sig samtidigt i två olika utbildningssammanhang.

I den fjärde artikeln analyserar Tarja Karlsson Häikiö och Bengt Olsson bedömning av högre konstnärlig utbildning. Utifrån fallstudier i konsthantverk, design och musikutbildning på en högre konstnärlig utbildningsnivå, samt från musik och bild i lärarutbildningen undersöks användningen av bedömningskriterier i undervisningssituationer i högre konstnärlig utbildning, varpå bedömningskriterier analyseras genom att undersöka hur bedömning kommuniceras i handledning, undervisning och examination av studenter, för att bidra till skapandet av en gemensam begreppsbyggnad i samband med bedömning av konstnärlig undervisningspraktik.

REFERENSER

- Abbott, A. (1991). *The system of professions*. Chicago: University of Chicago press.
- Baker, D. P. (2009). 'The educational transformation of work: towards a new synthesis', *Journal of Education and Work*, 22 (3), 163-191.
- Brante, T. (2014). *Den professionella logiken. Hur vetenskap och praktik förenas i det moderna kunskapsamhället*. Stockholm: Liber.
- Collins, R. (1979). *The credential society*. New York: Academic Press.

- Evetts, J. (1999). Professional identities; state and international dynamics in engineering. I Inga Hellberg, Mike Saks & Cecilia Benoit. *Professional Identities in Transition. Cross-cultural Dimensions*. Södertälje: Almqvist & Wiksell International.
- Hellberg, I. (1999). Altruism and utility. Two logics of professional action. I Inga Hellberg, Mike Saks & Cecilia Benoit. *Professional Identities in Transition. Cross-cultural Dimensions*. Södertälje: Almqvist & Wiksell International.
- Luo, X. (2006). The spread of a 'human resources' culture: Institutional individualism and the rise of personal development training. In *Globalization and organization: World society and organizational change*, ed. G. Drori, J. Meyer, and H. Hwang, 225-40. Oxford: Oxford University Press.